

Հարաւէն զորձէից, իսկ գէպի արեւմուտք կը հասնէր Ghindig-su. — Մարբուտար կը կարծէ թէ Պլինիոսի ալ ծանօթ էր Moxoēne:

4. Rehimena, Ռէիմենա կը յիշուի միայն Ամփիսոսէ իրր անգրտիգրիսեան չորս երկիրներէն մին: Զսորմոսի ծանօթ էին այս երկրին բնակիչները՝ Փղյեսոի կամ Փղյիշոս անուամբ: Այս երկիրն ոչ աշխարհագրորէն եւ ոչ ազգագրորէն Հայաստանի կը վերաբերէր. — ասկէ՛ Հայոց քով անուան չգտնուիր: Այս երկիրն Ասորիք կը կոչէին Bēth-Rehīmē. Ամփիսոսի ըսածին նայելով՝ հարկ է որ Ռէիմենա ըլլայ ընդ մէջ Աջննաց, Մոկաց, իորգուաց եւ Ծաւադից, հասնաորէն՝ Տիգրիսի երկու փողմը:

5. Ղեման Ռէիմենայի՝ Zabdicena, Շաբձու չղի՝ Ծաւադէք, Զաւադէք ըսուած երկիրն ալ անգրտիգրիսեան գաւառներու կարգէն է: Այս երկրին անունը Բեզարգէ (— Հայ. Բզարգէ) քաղաքին անունէն է: Բզարգէի դիրքն որոշելու համար կարելոր է Ամփիսոսի սա խօսքը. — Բեզարգէ, զոր հինները փնիքա ալ անուանած են, այստեղ փնիքացան դրուած է Ստրաբոնի Ունուսիցի ազդեցութեամբը. ըստ այսմ Ամփիսոս իւր այս հաւասարութեամբը սխալած է, վստած զի Ունուս = Finik աւելի գէպի հիւսիս կ'իյնայ եւ Տիգրիսի ձախակողմն է, իսկ Բզարգէ Տիգրիսի աջակողմը կը համարուի: Կրնայ ալ ըլլալ որ Բզարգէ՝ Յոյներէ ողորուած ըլլալուն՝ Phoenicia անունն առած ըլլայ արեւմտեան Եգիպտոսի Phonica (այսօր Phiniki) քաղաքէն, իսկ Ունուս անունն հնուց ի վեր Finikի անունն եղած ըլլայ: Ինչ որ ալ ըլլայ՝ սաչափն օտոյգ է որ Բզարգէ Զէզերէ-իքն. Օմարի մօտերն էր: Ասով դեռ Zabdicene ըսուած երկրին դիրքն որոշելու համար դեռ մեծ բան մը չահած չենք: Հիւսիսային ըսածին նայելով Zabdicene կը համապատասխանէ Հայոց Ծաւադէք անուանած երկրին, որ սխալ գրութիւն մըն է փոխանակ Զաւադէքի, իսկ Հայոց Զաւադէքն ու Բզարգէն Միջագետաց մաս կը համարին: Ասորիք այս գաւառը կ'անուանէին պլիսաւոր տեղոյն անուամբը՝ Bēth-Zabdey, թէեւ Զէզերէ աւելի կարեւոր էր: Այս գաւառին դիրքն ճշգրիտ պէտքէն փորձեր եղած են, Կիպրիտ զան կը փնտռէ Ունուսի հարաւակողմը՝ Տիգրիսի երկու արեւմտեան կողմէ: Հարմանի՝ արեւելեան պատմագրաց աւանգածները քննելով՝ այն եզրակացութեան յանգած է թէ գաւառն Տիգրիսի արեւելակողմը միայն կրնայ ըլլալ. Ղեզդէկէ տարաբնուան գտած է Հարմանի եզրակա-

ցութիւնը. իսկ Հիւսիսային Ծաւադէք սահմանները մշած է միջեւ Midyat: Այս գաւառին անգրտիգրիսեան կողմից բառական անուն չէ:

6. Հայոց աշխարհին ամենէն ստեպ յիշուած երկիրն է Գործոյսի (իւր բազմաթիւ տարրեր ընթերցուածներով), որուն գրութեան երկրորդ ձեւն է Կործոյսի, որուն կը համապատասխանէ լատ. Corduena. վերջապէս Ստրաբոն ալ կը գործածէ Գործուա ձեւը: Այս ձեւերուն համեմատ երկրին բնակչաց անունն ալ բազմազան է. այս ձեւերուն մէջէն ընդ ձեւին ամենէն աւելի կը մօտենայ Կործոյսի, լատ. Cardueni ձեւը:

Այս գաւառին Gordyene անունը Բրգաց անուան հետ յարաբերութեան գնոյնէր որչափ ալ գտնուեցան, սակայն եղան ուղիղին ալ հասնողներ, որ զայն նոյնացուցին իրենց նահանգին առաջին եւ ամենէն ծանօթ իրագուր գաւառին անունն հետ:

Այսուհետեւ հեղինակն այն գաւառին սահմանները գծելու մանրամասնութեանց մէջ մանկելով ի վերջոյ կ'ըսէ թէ Gordyene աւելի ընդարձակ էր քան Kardū- իրագուրը եւ գաւառանութիւն կը զնէ տարածութեան կողմանէ չափմանց կործուաց եւ Ստրաբոնի իրագուր մէջ:

7. Kortaia (Kortaia) կը յիշուի միայն Պտղոմէոսի քով իբրեւ Տիգրիսի աղբերաց, աւելի ճիշդ՝ Պորգուաց արեւելակողմը գտնուող գաւառանութեան մին: Որչափ ալ գտնուած են այս երկիրն Այրարատայ կոտայք գաւառին հետ նոյնացնողներ, սակայն հաւանական կը մնայ Սէն-Մարտէնի տեսութիւնը թէ Kortaia նոյն է իրագրիք գաւառին հետ: — Kortaia եւ Kortaia նոյն չեն. Սէն-Մարտէնի Kortaia — Գորէք հաւասարութիւնը ամենէն հաւանական է:

8. Ταμωνίτις ուղիղ ընթերցուածն է Ստրաբոնի ընտրած Ταμωνίτις ձեւոյն: Թաւառը կը կարծէին թէ Ταμωνίτις Ταμωνίτις քառասուն փոխելու է: Այս սրբագրութեան դէմ էլաւ Լագարդ. եւ իրաւունք ալ ունէր, վստած զի այս երկիրն Թաւառն չէր կրնար ըլլալ, քանի որ կ'ըսուի թէ Ասորաց ձեռքէն անուանեցաւ Զոֆման այս անունը նոյնացուց Tamānīnի հետ, որ Մելիտիէի մօտերը գիւղ մըն է. իսկ Թաւառիկոս՝ ուրիշ նմանանուն տեղեաց հետ, այսինքն մէյ մը Ագաթիսի Թամանիսի հետ եւ մէյ մ'ալ Թէոփիլակոսի յիշած համանուն տեղոյն հետ: Իսկ

Յոմաշէկ Դամաւնէսը Դոմաւնէսի փոխելով՝ Նոյ-նացոց Դամաւնէսը ըստ անհերքելի երկրին հետ: Լայ մոտենազիրը շատ ստեղծ կը յիշեն Յոմաւնէսով գաւառ մը. կարեւոր է խորհնացոյց Յոմաւնէս համար ըստն. «որ այժմ կոչէ Վոր-դրիք», քանի որ այս խօսքին միջնորդութեամբը գաւառիս գիրքը կ'որոշուի:

9. Սաքսոնի ըստ անհերքելի միայն Լեռնո-դոտոս կը յիշէ, որ Լայապտանի հետ 13^ր սա-տրապոլիսներ կը կազմէր: Լեռնոդոտոս համա-նուն երկրորդ երկիր մ'ալ գիտէ, որուն բնա-կիները Սաքսոն կը կոչուին. քանի որ այս եր-կրորդ երկիրն Լեռնոց աշխարհին հետ առնու-թիւն ունի, տարակցոյ չկայ որ շատ գեղ է ա-րեւելք կ'իյնար: Այս արեւելեան Պակտիսիքը մերթ Paktia կամ Paštun ըստ անհերքելի (ա-րեւելեան Աղուաններու) հետ կը նոյնացուն, մերթ Puskalāwātī ըստ անհերքելի հետ՝ որ Վա-պուլ գետին ստորին հոսանքին վրայ կը բնակէին: Քանի որ Լայապտանի մէջ ու մտերմը՝ Սաքսոնի անունով երկիր չի յիշուիր, յայտնի է թէ այս երկրին գիրքն որոշելը դժուարութիւն կը պատ-ճառէ: Ի սկզբան ձայնական նմանութենէ հրա-պարակելով այս երկրանունն նոյնացուցին Բոհ-տան անուն հետ. Լարտանի ստոր գէմ շրջնա-կանաց տարբերութիւնը չըշտեց, որ ինքնին այս հաւասարութիւնը շատ տարակուսական կ'ընէր: Լեռնոն Լարտանի կարեւոր հետեւեցաւ եւ Բակարիայցիները արեւմտեան Լայապտան վերին Տիգրիսի կողմերը դրաւ, առանց իւր պատճառ-ները մատնանիշ ընելու: Ի վերջոյ Մարցուարա իրաւամբ Bochtī ըստ անհերքելի քրդական ցեղէն ած-անցեալ Բոհտան անուն նորութիւնը. կռուան բռնելով՝ այս հաւասարութեան անընդունելի ըլլալը ցուցուց: Արդ՝ թէ՛ Սաքսոնի Բոհտան չէ, այն ատեն կամ Լեռնոդոտոսի ազգիւրը ճիշդ ներկայացուցած չէ անունս, եւ կամ Լեռնոդոտոս ինքը շփոթած է ր քանի որ դիւրաւ կրնար իւր ազգիւրը երանեան վազկատուն ազգերու վրայ խառնաշփոթ տեղեկութիւններ բովանդակել եւ քովէ քով բնակող ժողովուրդաց նմանահնչուն անունները կրնային մեծապէս նպաստել վերկազ-նեցու յերեւան ելլելուն:

10. Ստրաբոն կ'աւանդէ թէ Χαλονσσις անուն երկիրն, որմէ այէտք է զանազանել հա-մանուն հարաւային երկիրը, զոր այլք ալ կ'ա-ւանդեն: Ստրաբոնի աւանդած այս երկիրը գնե-լու է Զաւ եւ Գինդէս գետերու մէջ, քանի որ կ'ընէ թէ հայկական այս երկրին մէջ Տիգրիս՝ Վանայ ծովէն գալէն եւ քիչ մ'առնալ ստորեր-

կեայ ընթանալէն ետքը, նորէն մէջտեղ կ'ենէ: Մինչեւ այսօր Ստրաբոնի ըսածը հասկնալ կարելի եղած չըլլալուն՝ քաղնիտիս ըստ անհերքելի ալ գիրքն որոշուած չէ: Ընդհանրապէս այս երկիրն պիտի ըլլայ, կ'ըսուի, զանայ ծովուն հարաւային կողմերը, որչափ ալ Լեռնոնաք հայերէն հա-մապատասխան անուն մը մատնացոյց ընել:

11. Ἀρραπαγίτις անուն երկիրն առաջին անգամ նկատու մեկնեց իւր Աղաբ, եւ ըստ այսմ ալ Լայապտանի հարաւ-արեւելեան ծայրը՝ Զաւ գետին վրայ դրաւ: Ըստ մը գրութեանց մէջ մոտք գաւա Վիպերտի այս կարծիքը, մի-շեւ որ Սեդրէաս հիմնական կերպով միակ յղին աղբեր մը մեջ հառուցած տեղեկութիւնը բնու-թենէ անցնելով՝ մերժեց նկատելի կարծիքը: Քանի որ այս երկիրն իր անունը առած է սեպա-գրութեանց Առապի-քաղաքէն, իրաւամբ կ'ը-սուի թէ այս երկիրն հայկական երկիր չէ եւ Լայապտանէն գաւա ընդմէջ Ասորեստանի եւ Մարաց աշխարհին փնտռուելու է: — Աղբերը կը նոյնացունեն Պաղովմոսի Ἀλουάχαις (աւ-սորեստ. Arbakki) հետ, զոր Պաղովմ. Մարաց մէջ կը գտնէ: (Հարաւային):

Ի Ե Զ Ո Ւ Մ Բ Ն Ն Ա Վ Ն

Մ Տ Ո Ւ Բ Բ Ն Ն Ա Վ Ն Հ Յ Տ Մ Չ Ո Տ Ո Ւ Թ Ի Ն Է

(Հարաւային):

19.

1. Տեւեկելով, որ զ. օ. սիր. *priri* իբր. մը ringsum՝ կը նշանակէ, հայ. պը-ը-ը-ը-ը (պար-բը-ը-ը-ը, պարբերեմ եւ այլն) եւ պարտաւ «պա-րը-ը» եւ «ը-ը-ը կացեալ», պը-ը-ը «պար առնուլ» եւ այլն բառերը *p-poro-, *p-porobhorōs, *p-poremi ձեւերէն կը բացարձեմ, աւ առաջին ք-ն *p-ի-ն աշխարհեցութիւն կամ շարժանք, Allegro-Form՝, Schnellform՝ է, իսկ poro- *pero-ին կը պատկանի եւ այսպէս լատ. per (*peri կամ per-էն), ալ. poi, ri, հայ. parig շարժ, բարձրացըն յուն. περὶ, πέρι, «շուրջ» աղբ. per շուրջ, իմ. per «... էն մէջէն» հեկուլ. քը-ը, առա. pero-ին բ. ք-նադէր սատկութեան (Intensivpräfix) գութ. fair, հրգ. fir, far, նրգ. ver- եւ հայ. ար- (ար-ը) առա-

1. Հայ. ար-ը վրայ արդէն Spr. Abh. 1, 217 (Armeniacae համ. 198) ըստ անհերքելի Արմ. ար, ad per contro՝ որ idg. pr-(o) ք Էն 1, 212 ար-ը-ը-ը-ը վրայ (Armeniacae համ. 160) կ'ըսեն: ՝Arm. ար-ը-ը-ը idg. pro and idg. su alti(n)d. su, aumt, set in motion, mit pro dass. «Հիմա կը տեսնեն, որ աւելի լաւ է Pedersen-ի հետ ք-ն ար-